

הבכור לבית אב"י / דבורה עומר

מתוך: "לקרוא להבין ליהנות" מד"ל חלק ב' תשנ"ג עמודים: 61-70

על הספר

הספר הוא רומן ביוגרפי לבני הנעורים. נושא הסיפור הוא המאבק על החייאת הלשון העברית והשפעתו של מאבק זה על משפחתו של מי שלחם למען הרעיון. הדמות המרכזית בסיפור הוא ילד, ברציון, בנו בכורו של אליעזר בן-יהודה "מחיייה הלשון", בעוד שהגיבור המניע את האירועים הוא איש מבוגר - האב. דרך זו מאפשרת לתאר את האירועים, מנקודת ראותו של הילד. כך גם מתאפשרת הזדהותם של קוראים עם דמות הילד בסיפור.

הסיפור הוא בעת ובעונה אחת סיפור על תולדות היישוב היהודי בארץ וסיפור על מאבק למען רעיון ועל מחיר הגשמתו.

נושא המאבק כאן הוא חידוש השימוש בשפה העברית כחלק מחיי העם. מאבק זה הוא בתוך העם ולא נגד עם זר.

שילוב של מידע בסיפור

דבורה עומר בונה רומן שלתוכו היא משלבת, כחלק בלתי נפרד מן הסיפור, פרקי מידע. היא מספרת על אירועים קשים ומכאיבים ועל אירועים שמחים, נוגעים אל הלב בחיי הדמויות המרכזיות. המידע על מפעלו של בן-יהודה ודרכי עבודתו שזור בעלילה. לדוגמה: ההסבר כיצד בן-יהודה מחדש מילים (עמ' 15) הוא חלק מהאפיזודה על בן-ציון המתחיל לדבר.

תיאורי רקע, גיחות אל העבר, המסבירות ומרחיבות את פרשת מאבקו של בן-יהודה, משתלבים בסיפור רק לאחר שתשומת לבו של הקורא נשבתה וסקרנותו התעוררה. הסיפור על תחילת דרכו של אליעזר בן יהודה מסופר רק בפרק הרביעי, לאחר שכבר התוודענו לבני המשפחה, לאורח חייהם המיוחד, ובמיוחד לבעיותיו של בן-ציון ואנו סקרנים כמותו להבין מה מניע את האב לנהוג כפי שהוא נוהג. בזכות שילוב של עובדות היסטוריות וסיפור יש לסיפור משמעות והמידע ההיסטורי מעניין לקריאה.

לפי עדות הסופרת (בהקדמה) נכתב הספר על סמך שיחות שהיו לה עם אהוד בן יהודה, עם לאה אלמנתו של איתמר בן אב"י ועם שתי בנותיהם. כולם אנשים שנולדו לאחר המאורעות שמתוארים בסיפור.

אם כך - ייתכן שרוב העדויות הן עדויות שמיעה.

מקור אחר אפשרי הם זכרונותיו של איתמר בן אב"י בספרו "עם שחר עצמאותנו", שראה אור סמוך להופעת הספר "הבכור לבית אב"י" (על אוטוביוגרפיה זו ראו במדריך זה עמ' 67, 71).

האווירה והסגנון

הסיפור דרמטי מאוד החל מהאפיזודה הראשונה, שבה בן-ציון משחק בנחש ומסתבר שהוא ממלמל את המילה הראשונה, ועד לסיום הסיפור, שבו נשלח בן-ציון (ששינה את שמו לאיתמר) ללמוד בצרפת. תיאורי המאבק שבן יהודה ומתנגדיו נאבקים זה בזה, העוני והרדיפות שמשפחתו סבלה כתוצאה מכך, מתוארים בדרך המעוררת התרגשות. הנפשות הפועלות בסיפור, שכל אחת מהן בטוחה בצדקת דרכה, גם הן מבטאות רגשות קיצוניים. בולטות במיוחד הנחישות והדבקות שבהן בן-יהודה פועל להשגת מטרתו; החרדים השונאים את בן-יהודה והרואים במפעלו חילול הקודש; דבקותן של שתי האחיות, שנישאו לבן-יהודה ואימצו בעקבות נישואיהן את מטרתו כמטרתן, דבקות שבמקרה של אשתו הראשונה, דבורה, גם הביאה למחלתה ולמותה.

דמותו של בן-יהודה

אליעזר בן יהודה מתואר כאן כאיש קיצוני, חסר פשרות, המוכן להקריב הכול למען הרעיון שעליו הוא נלחם. הסיפור כולו הוא סיפור נחישותו ועקשנותו. הוא כותב נגד בעלי הבתים בשעה שהוא עצמו חייב שכר דירה, ועקב כך בעל הבית הזועם מפנה את משפחתו מהדירה (עמ' 27). כאשר הוא מגלה שבן-ציון מדבר ערבית בהזיותו (עמ' 72), הוא מחזיר את המשפחה מיפו לירושלים, אפילו שהשהות ביפו כל כך היטיבה עם דבורה החולה.

קנאותו של בן-יהודה לשפה העברית שווה בעצמתה לזו שבה פועלים מתנגדיו. יחסו אל ילדיו בנושא זה מזכירה את התנהגות דודו (עמ' 77) שגירשו מן הבית כשתפס אותו קורא ספר בעברית.

דרכו של בן-יהודה היא כל כך קיצונית, עד שלעתים היא עשויה לעורר התנגדות, במיוחד בהתנהגותו אל בני משפחתו, ובסבל העובר עליהם כתוצאה ממאבקו. פה ושם בספר יש ביטוי להתנגדות זו. למשל בדברי פינס, ידיד המשפחה, התומך אמנם ברעיון חידוש השפה, אבל טוען: "...נעשה זאת אנן, המבוגרים. הנח לילד המסכן..." (עמ' 18). או בדברי סלומון, חרש העץ, האומר לבן-יהודה: "... איני יודע אם אתה הצודק, או האחרים. אך אל תכניס לעיסוקך את הצאן שלא חטאו. הנח לילדים, בן-יהודה!" (עמ' 59). אלא שגם מתנגדיו של בן-יהודה לא הפרידו בן האב לילדיו.

דמותו של בן-יהודה והרושם שהוא עושה על הקורא מושפעים גם מהעובדה ששתי נשותיו היו מוכנות לחיות את חייו וללחום את מלחמתו. עובדה זו מעידה על אישיותו החזקה והקוסמת ועל כך שהצליח לשכנע אותן בצדקתו.

דמותה של דבורה בן-יהודה

בתחילת הסיפור, בפגישה הראשונה עם בן-יהודה, דבורה היא נערה ענוגה בת למשפחה עשירה. היא הדומיננטית ביחסיה עם בן-יהודה. היא נערה משכילה, המלמדת אותו שפות והשכלה כללית. דבורה היא זו המחליטה להינשא לו למרות מחלתו ולמרות שהציע לה לוותר עליו.

לאחר נישואיה היא משתנה. היא כנועה, מצייתת לבעלה בכול ואף מקריבה עצמה. כשאין אוכל בבית, היא חוסכת מפיה ומפי ילדיה ונותנת את המעט לבן-יהודה (עמ' 35). היא נשמעת לו בכל הנוגע לדיבור בשפה העברית ולהתנהגות הילדים בנושא זה. בהתנהגותה היא מבטאת הן את אהבתה הרבה לו והן את אמונתה בצדקת דרכו.

בן-ציון איתמר

הבן הבכור הוא גם כנוע וגם מרדני. הוא מקבל על עצמו כמובן מאליו את חוקי הבית, אבל מפעם לפעם הוא מנסה להתקומם נגדם, לעתים בהיסח הדעת (כשהוא וחבריו שרו את המרסלייזה) ולפעמים במודע (כשאביו מחליט לעזוב את ירושלים ולחזור ליפו).

סיום הספר

סיום הספר אופטימי וגם פתוח. נראה שמצבה הכלכלי והחברתי של המשפחה כבר איתן. הדמות המרכזית בסיפור, בן-ציון-איתמר, יוצא ללמוד בעולם הגדול. ניצחונו האמיתי של אביו, אליעזר בן-יהודה, היא העובדה שאנחנו קוראים את הביוגרפיה שלו בעברית, שנים אחרי שנפטר הוא ונפטרו שתי נשותיו וגם בניו; כלומר תחיית הלשון העברית היא עובדה מוגמרת!

הספר בכיתה ובבית הספר

פעילויות המזמינות קריאה:

אם ברצוננו להקדים לדיון בספר פעילויות המזמינות קריאה, אפשר לקרוא באוזני הילדים קטעי מפתח, למשל: קטע הפתיחה לספר, או קטע השיחה בין בן-יהודה לפינס (עמודים 7-18). אפשר שילדי כיתה אחת, שכבר קראו את הספר, יחוו דעה על הספר באוזני ילדים מכיתה מקבילה.

התרשמות מהספר אחרי קריאה ראשונה

הספר מעורר התרגשות, ולכן רצוי לתת לילדים הזדמנות להביע את התרשמויותיהם ממנו, כגון: מה הרשים אותי ביותר? איזה קטע בספר מצא חן בעיניי במיוחד, או ריגש אותי במיוחד? מתי הצטערתי עם גיבורי הספר (או עם אחד מהם) ומתי שמחתי אתם? מתי כעסתי על אחד מגיבורי הספר, ומי מהם עורר את אהדתי?

דיון על הספר

אחרי שכל הילדים קראו את הספר אפשר לקיים דיון על אחד או יותר מהנושאים שעולים בעקבות קריאתו. כדאי שנקודות המוצא של הדיון יהיו ההתרשמויות של הילדים. נושאים מרכזיים לדיון הם:

- אדם במאבק - כיצד מאבקו של אדם למען אידיאל נשגב משפיע עליו ועל סביבתו.
- איך מתבטא ההבדל בין ספר זה, שהוא סיפור היסטורי, לבין ספר היסטוריה? מה מן המסופר, לדעת הילדים, הוא דברים של הסופרת על סמך העובדות ההיסטוריות?
- העמדה של בעיה ודמויות בסיפור היסטורי.

"להציג" את הספר

היסודות הדרמטיים בספר והדיאלוגים הרבים מאפשרים ל"תרגמו" בקלות למחזה. המחזה יכולה לבטא את ההתרגשות שהספר מעורר (על המחזות ראו גם בעמ' 52).

אפשר לאפיין במקצת את המציאות של אותם ימים על ידי פרטי לבוש ומעט אביזרים. אלו ייבחרו בעזרת תצלומים מאותה התקופה. (תצלומים אפשר למצוא בין השאר בחוברת "שנת הלשון העברית" בסדרה "חינוך על הפרק"). בסעיף אחר במדריך זה יובא דיון בספר "עם שחר עצמאותנו", שהוא אוטוביוגרפיה של איתמר בן אב"י (עמ' 67). קטע מהספר נמצא במדריך (עמ' 71). גם בספר זה יסודות דרמטיים שקל להמחישם. הילדים שימחזו את הקטעים מספרו של בן-אב"י יחליטו באיזה סגנון הם רוצים לדבר: האם בסגנונו של איתמר בן-אב"י, שהוא נמלץ וארכאי, או בסגנון שבו כתבה דבורה עומר, הפשוט והמובן יותר.

פעילויות להכרת מילון בן-יהודה והמילים שחידש

פעילויות בנושא זה ימחישו לילדים מהו המילון שעליו מדובר ב"בכור לבית אב"י". כמו כן יאירו עוד היבט בתהליך התחייה של הלשון - מילים שחודשו ונקלטו או לא נקלטו. אפשר לשחק בכל משחקי המילון המוכרים, ורק להוסיף למשחק את השאלה: האם המילה היא מחידושו של בן-יהודה או לא. פעילויות אלה אפשר לבצע בעזרת הספר לבדו או גם בשילוב עם ספרים אחרים (הערות על ספרים אחרים, ראו במדריך זה בעמ' 67).

למשל: הילדים יעבדו על המשימות הבאות בעזרת הספר "הבכור לבית אב"י":

1. מצאנו בספר "הבכור לבית אב"י" את המילים שחידשו בני משפחת בן יהודה:

מילים שחידש איתמר	מילים שחידשה חמדה	מילים שחידש אליעזר
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

2. תוך כדי קריאה בספר "הבכור לבית אב"י", מצאנו :

מילים שחודשו והן בשימוש גם כיום מילים שחודשו ולא נקלטו בלשון

_____	_____
_____	_____

(פעילויות דומות, ראו גם בחוברת ("ארץ מולדת")

אפשרות אחרת היא להציע לקבוצת ילדים לעבור על כרך מהמילון של בן-יהודה, לאתר לפי הסימן המתאים את המלים שהוא חידש (לא בכל הכרכים יש מילים שהוא חידש), ולציין אילו מילים מוכרות להם, לעומת אלה שאינן מוכרות. באחת מכיתות ה' שעבדה (בעניין רב) בנושא זה על הכרך הראשון, איתרו הילדים 10 מילים חדשות, שרובן לא היו מוכרות להם (למעשה מילים שלא נקלטו בלשון). אחת המילים המוכרות שמצאו הייתה "בובה". מילה זו מוזכרת גם בספר של בן-אב"י וגם בספרה של דבורה עומר (עמ' 15) וכך יש אפשרות לקשור בין שני הספרים.

השוואה עם מקורות ורשימות אחרות

בעקבות הקריאה בספר אפשר להציע לילדים קריאה השוואתית של טקסטים, העוסקים באותו עניין, קצתם מקורות היסטוריים, קצתם מחקרים או חומר לימודי. השוואה כזו תתרום בנושאים הבאים :

- לעמוד על ההבחנה בין סיפור היסטורי לבין טקסטים היסטוריים לסוגיהם.
- לבסס באמצעות העיון בספר חלק ממטרות היסוד בהבנת הנקרא. במקרה זה הבחנה בין טקסט ספרותי לבין טקסט אינפורמטיבי (וראו "פירוט תכנית הלימודים בלשון וספרות עברית" סעיף 4.1).
- השוואת ההדגשים של כל מחבר.
- הבנה מעמיקה יותר של העובדה, שתחיית הלשון העברית הייתה תהליך קשה, שלווה בהתנגדויות רבות ואלימות על עצם הרעיון (החרדים) ובוויכוחים על דרכי ביצועו (למשל הוויכוח בנושא חידוש מילים. ויכוח עליו מספרים סיוון ובן-אב"י) - תהליך קשה לא רק להוגה הרעיון, אלא לכל בני משפחתו.
- הדגמת תהליכי חידוש מילים.

להלן הצעה של שלושה טקסטים מתאימים להשוואה :

- א. **עם שחר עצמאותנו** - מאת איתמר בן אב"י (קטע מהספר, ראו בחוברת זו עמ' 71 וכן בחוברת "שנת הלשון העברית" במסגרת הסדרה "חינוך על הפרק", עמ' 159-166).
- ב. "אליעזר בן יהודה ותחיית הדיבור העברי" - ראובן סיוון, מתוך **לשונו לעם** כד/ג-ד, הפרק הראשון (המאמר נמצא גם בחוברת "שנת הלשון העברית", עמ' 22-23).
- ג. **ארץ מולדת** - הטלוויזיה הלימודית. חלק א', הפרק "תצלצל שפתנו כפעמון הכסף". על הסרט מסדרת הטלוויזיה ראו פרסומים של הטלוויזיה החינוכית וכן בחוברת "שנת הלשון העברית", עמ' 29-30.

להלן הערות על הטקסטים המוצעים להשוואה :

- א. **עם שחר עצמאותנו** - אוטוביוגרפיה של איתמר בן אב"י. הפרקים הראשונים בספר הם זיכרונות ילדות והם מקבילים לספר "הבכור לבית אב"י"; זוהי כמובן עדות של המספר על חייו כשלבדרי, זכרונותיו כבר התערבו גם עם סיפורים של אחרים על אותה תקופה. לעתים קרובות הוא חוזר ומזכיר עובדה זו ואף משתדל להסביר מי סיפר לו על אירוע זה או אחר. זוהי דוגמה למה שאפשר וצריך לעשות באוטוביוגרפיה וקשה לבצע בסיפור, במיוחד כשרוצים שהסיפור יהיה שוטף. האוטוביוגרפיה של בן-אב"י היא הטקסט המתאים ביותר להשוואה, מאחר שהן בהן והן ב"בכור לבית אב"י" הסיפור מסופר מאותה נקודת ראות - בנו הבכור של אליעזר בן-יהודה. למרבה הצער ספרו של בן-אב"י נדיר, ואפילו בספריות קשה להשיגו. לכן ההשוואה תצטמצם בקטעים שבמדריך הזה ובחוברת "שנת הלשון העברית".

הספר כתוב בלשון נמלצת, הקשה להבנתם של הילדים כיום, ולכן מומלץ בכל מקרה לבחור רק קטע קצר.

הדרך שבה כתוב ספרה של עומר עשויה לעורר רגשות מעורבים כלפי דמותו של בן-יהודה: הערצה למפעלו וביקורת כלפי השפעת המפעל על משפחתו. מעניין שבן-אב"י מספר אותם האירועים באותה מידה של התרגשות, אבל בספרו לא קיימת אותה תחושת זעם וטינה כלפי אביו כמו ב"בכור לבית אב"י". בהמשך האוטוביוגרפיה, הוא גם מספר עד כמה משמעותית בחייו כמבוגר הייתה עובדת היותו בנו של בן-יהודה והילד העברי הראשון, עובדה שעזרה לו במגעיו ובקשריו עם אישים רבים ופתחה בפניו דלתות רבות. אך כיוון שהספר אינו זמין, היבט זה אינו מוכר למורים ולתלמידים.

ב. **אליעזר בן יהודה - ותחיית הדיבור העברי** - מאמר זה כתב ראובן סיוון שנים רבות לאחר המאורעות המוזכרים באוטוביוגרפיה. נקודת הראות שלו היא של חוקר הלשון, המתעניין יותר בהתפתחות השפה העברית ופחות במשפחת בן-יהודה. בזכות אי-מעורבותו ומרחק הזמן יש לבעל המאמר פרספקטיבה שאין לקודמו. בכל זאת הוא פותח באפיזודה דרמטית על החלטתו של בן-יהודה לדבר עברית, אפיזודה המנוסחת תוך אמפתיה לגורלה של דבורה, שאינה דוברת את השפה. המאמר קשה לקריאה, והמורה תשקול האם וכיצד להביא לילדים קטעים מתוכו.

ג. **ארץ מולדת** - סדרה בספרים ובמשדרי טלוויזיה על תולדות היישוב ובה פרק על תחיית הלשון. חומר לימודים זה כמעט ואינו מזכיר את משפחת בן-יהודה ומתמקד יותר בנושא תחיית הלשון העברית. ההשוואה כאן מדגימה הבדלים הנובעים מהדגשים שונים של כותבי המאמרים.

<http://23tv.co.il/686-he/Tachi.aspx>

יש כמובן עוד ספרים ותכניות טלוויזיה, כמו:

- **החלום ושברו** - אוטוביוגרפיה מאת אליעזר בן יהודה; **הלוחם המאושר** - מאת חמדה בן יהודה. שני ספרים נדירים אלה, אם יאותרו, יעשירו בוודאי את מלאכת ההשוואה.
- משדר הטלוויזיה **אליעזר בעל החלומות** - צילום מחזה מאת חגית רכבי, שהוצג בתיאטרון הילדים והנוער. קלטת המשדר וחוברת ההדרכה הנלווית לו ניתן לשאול במרפ"דים.
- הביוגרפיה **אהבה כפולה**, מאת רוברט סט ג'והן, תרגום רבקה גלעדי, הוצאת זק (התרגום משנת תשנ"א).
- ספר הלימוד **מסע במושבות הראשונות**, האגף לתכניות לימודים, הוצאת "מעלות" פרקים 31-32 עוסקים בבן-יהודה ותחיית הלשון העברית.

הצעות לפעילויות ההשוואה

- הילדים ישוו קטע או קטעים מתוך הספר של בן-אב"י (או המאמר מאת סיוון, או טקסט מתאים אחר) עם המסופר בספר "הבכור לבית אב"י". אפשר להשוות אילו עובדות מופיעות בשני הטקסטים ואילו באחד מהם בלבד, האם יש או אין סתירות בין הטקסטים.

לדוגמה: הקטע הפותח במאמרו של סיוון - קטע המתאר מנקדות מבטו של ההיסטוריון את עלייתם ארצה של אליעזר ודבורה בן יהודה והחלטתו של בן יהודה לדבר אך ורק עברית, אפילו עם רעייתו שאינה דוברת עברית. אפשר להשוותו הן עם מה שמספר איתמר בן-אב"י (כפי שסופר לו) והן עם מה שמסופר ב"הבכור לבית אב"י", שם אפיזודה זו אינה נזכרת, ולעומת זאת מסופר שדבורה החליטה ללמוד עברית (עמ' 13). בכל שלושת הקטעים כדאי לבדוק האם מובעת עמדה גלויה או סמויה כלפי נחישותו של אליעזר בן-יהודה לדבר עברית ויהי מה, וכלפי מצוקתה של דבורה, שאינה יודעת עברית כלל. ראוי לציין, שבספריהם של אליעזר בן-יהודה וחמדה בן-יהודה אפיזודה זו אינה מוזכרת כלל.

- הילדים ישוו את התרשמותם מהקטעים השונים - אילו מעניינים יותר או פחות; מובנים או קשים להבנה; אילו מעוררים התרגשות ואילו לא.

פעילויות השוואה כאלה מתאימות במיוחד לעבודה בקבוצות או בזוגות.

חידון

בעזרת החידון אפשר למקד את תשומת הלב בבעיות שהספרים מעלים.¹ החידון מיועד לילדים שקראו את "הבכור לבית אב"י". על פי זמינות החומר ויכולת התלמידים יוחלט האם המשתתפים בחידון יקראו גם חומר נוסף, או שבאמצעות החידון יכירו חומר בלתי מוכר שקשה מדי לקריאה עצמית. נושאי החידון שיוצעו כאן, כבר הוזכרו בפעילויות קודמות. השאלות חייבות להיות בעלות תשובות חד משמעיות כדי למנוע ויכוח על הניקוד המתאים. רצוי שהשאלות תתמקדנה ככל האפשר בנושאים עקרוניים, ולא תגלושנה לפרטים שוליים. המשתתפים בחידון אמנם יתחרו ביניהם, אך רצוי ליצור אווירה נעימה וחברית. כמו כן חשוב להקפיד שהשאלות תעסוקנה רק בחלקים הניטרליים מבחינה רגשית. לדוגמה, פרשת מותם של דבורה וילדיה אינו נושא שמתאים לפעילות, המזכה בתשואות ונקודות.

דוגמאות לשאלות בחידון:

- קוראים קטע (או קטעים) מתוך הספר של בן-אב"י, או מספרים אחרים שהילדים אינם מכירים. המשתתפים מציינים מה הקטע מזכיר להם מהספר "הבכור לבית אב"י", מה דומה ומה שונה בין שני הספרים בתוכן, ברמת הלשון, בפירוט וכד'.

¹ על נושא החידון, ראו גם בפרק על שרה גיבורת ניל"י בעמ' 89.

- מציגים או קוראים קטעים מקבילים מתוך "הבכור לבית אבי" (כשברור שכל הילדים קראוהו) ומתוך "עם שחר עצמאותנו" או ספרים אחרים בנושא זה (כשברור מראש האם הילדים המתמודדים מכירים את הספר השני אם לאו) והמתמודדים מזהים אילו מהקטעים הם מספרה של עומר (כאן יבוא בעיקר לביטוי ההבדל הסגנוני בין הספרים, שהוא סימן ההיכר הבולט ביותר).
 - נותנים לילדים צילום קטע מהמילון של בן יהודה עם מפתח הסימנים ועליהם לאתר מילים לפי קריטריון מסוים: מילים שבן-יהודה חידש (שנמצאות רק בחלק מהכרכים), מילים מקראיות וכד'.
 - מציגים בפני המתחרים תצלומים של בני משפחת בן יהודה בליווי הערה שמסייעת בזיהוי; הילדים יזהו מי המצולם.
 - מציגים בפני הילדים תצלומים של אתרים הנזכרים באחד הספרים, ועליהם לזהות את המקום ואיך הוא מתקשר עם הספר (נמל יפו, צילומים בירושלים, ראשון לציון). ייתכן שיהיה צורך להוסיף משפט מאפיין, כדי להקל את הזיהוי (למשל המשפט שאמר בן-ציון בערבית לאחר שכמעט טבע בים ביפו, שיאמר עם הצגתו של תצלום נמל יפו בתקופה ההיא).
 - אפשר להקרין קטעים מתוך התכנית "[ארץ מולדת](#)" (או משדר אחר בנושא חידוש הלשון העברית, למשל "אליעזר בעל החלומות" ולהשוות עם הספר של עומר או עם מקור אחר.
 - נותנים למתחרים רשימה בכתב ובה ציטטות מתוך "הבכור לבית אבי" וציטטות מקבילות מ"עם שחר עצמאותנו". הילדים יאתרו מאיזה ספר שאולה כל ציטטה וישימו לב באיזו מידה הסגנון שווה או שונה.
- החידון יוכן על ידי המורה בעזרת תלמידים וכך תגדל המוטיבציה של התלמידים להכיר את הספר ומקורותיו.

ושוב...

החומר שמוצע כאן רב, רב מדי. הכוונה לספק שפע חומר ובתוכו תמצא כל מורה את המתאים לכיתתה, תוסיף ותשנה בהתאם. אנא, אל תהפכו את השפע מברכה לקללה. בחרו רק מקצתו. השאר אולי ישמש גם דוגמאות לפעילויות אחרות סביב ספרים אחרים. תודה!